

„ASA CHI“

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ LITERARĂ

Comitetul de Redacțiune: Dr. D. Cantimir, I. Negre, Grigore N. Lazu, C. Hogaș, V. C. Buțureanu, P. Antonescu și I. Juravschi cu colaborarea membrilor Societății Asachi.

PELLAGRA IN ROMANIA.

Dr. Antoniu medicul primar a județului Tutova, în câte-va numere consecutive al ziarului francez „Independence Roumaine“ au dat un resumat, și un studiu asupra Pelagrei ce bântue populațiunea rurală a aceluși județ, și care studiu, Domnia voastră după cât aflăm l-au trimis Academiei de medicina din Paris. Acastă nenorocită bôlă bântue de mai mulți ani în mai multe județe ale țerei; sub raportul încă din anul 1877 am făcut un studiu asupra acestei bôle ce au fost publicat în Revista Științifică din București No. 10 și 11. Din nenorocire încă nici o măsură nu s'a luat pentru stărpirea acestei bôle, ea merge progresind în județul Némțu, cu speranță că de astă dată, (când mai multe județe sunt amenințate a fi depopulate,) reproducem acest studiu și rugăm autoritățile competente a avea mila de acești nenorociți, condamnați la suferințe deosebite până ce și dați cea din urmă suflare; lăsați în urma lor, văduve și orfani, în cea mai mare sărăcie și lipsă.

PELAGRA

DIN

DISTRICTUL NEMŢU

(SIMPTOMELE, CAUSELE PROBABILE ŞI MIZLOACELE CE TREBUIE A' I OPUNE).

Sunt 3 ani mai cu samă, de când judeţul Némţu este bântuit de bóla numită pelagră, însă în prima vara anului corent, această bóla a luat o proporţiune îngrijitoare şi numărul bolnavilor ce am avut ocaziune de a observa se suie la 72. Aceste cazuri presentaú diverse grade de desvoltare şi gravitate însă în genere, ele duraú de 2 şi de 3 ani.

Un numer de 72 de bolnavi, mă pare destul de considerabil pentru a merita tótă atenţiunea, precum şi în de ajuns, spre a putea face o mică descriţiune, a suferinţelor ce caracteriză această bóla a cauzelor probabile din care ea provine, precum şi a mijlócelor posibile ce trebuie a' i opune: şi această cu atât mai mult cu cât se scie, că pelagra o dată ivită asupra unui individ, ea urmează din nenorocire un mers de şi lent, însă, în tot-d'a-una progresiv, consumând mai întâi forţele şi vitalitatea celor atins, prin o serie de suferinţe fizice şi morale, care mai în urmă se termină prin mórte.

Pelagra pare a nu fi cunoscută în Europa, de când de la a doua jumătate a secolului din urmă, de când cazuri numeróse atraseră atenţiunea mai multor medici ispanioli, italieni şi franceşi între care cel d'an

Ală medic, căruia i se datorește o descripțiune asupra pelagrei, este Ispaiolul Casal, și care o numi Mal de la Rosa.

Cât-va timp mai în urmă, mai mulți medici italieni precum Antonici Puzati, Francisco Frapoli, Strambio și alții, obsesvând această bolă în diferite localități ale Italiei, o studiară cu mare atențiune, distingându-o de mai multe bóle cu care era confundată: ceea-ce provenea mai cu samă din cauză; că nodată bolă purta diferite numiri după localități precum: acela de Scorbut Alpin, Mal del Sole, Mal de Mădre și alte. În fine în cele din urmă timpuri francezii Hameau; Th. Roussel, Costallat și alții obsesvând această bolă în provinciile de jos ale Franței, căutară fie-care din ei, a esplica cauzele din care provine pelagra, chestiune ce din nenorocire nici până astăzi, nu este încă pe deplin resolvată, după cum se va vedea mai jos.

La noi aparițiunea pelagrei, nu pôte a fi precizată, din cauză că nu găsim asupra acestei bóle, decât o scurtă mențiune, în tratatul de geografie și statistică medicală a d-lui Boudin, care în câteva rânduri privitoare la țera noastră, reproduce din bolotinul Academiei de medicină din Paris, o scriere a doctorului Caillot, care arată, că după câteva vizite făcute prin sate, precum și după afirmațiunile doctorului Drach, România de dincolo de Milcov (Valachia) nu era ferită de pellagră pe la anul 1847, pe câtă vreme o damă din Moldova i afirmă, că, o bolă numită în acele locuri lepra e-

pidemică, băntuia pe la Mihaileni și în mai multe părți ale țerei, care bôlă. după simptomele ce prezintă nu putea fi de cât pelagra.

În acești din urmă ani însă, apărură și în țara noastră mai multe scrieri, care confirmă existența pelăgrăi, între care putem cita, tesa inaugurable a d-lui doctor Theodori, precum și câte-va articole ale d-lor doctori Felix și Sutzó, publicate în gazetele medicale.

După toate probabilitățile însă, cred că pelagra nă existat și la noi, de mai mult cu cât ea a fost constatată în niște țeri, acărora populațiune are multă asemănare cu a noastră, prin modul lor de existență; în fine studiul cauzelor acestei bôle, ne va lumina mai mult asupra acestei suposițiuni, care în tot cazul, nu are de cât un interes pur istoric.

Simptomele Pelăgrăi. Pelagra este caracterisată prin o serie de suferințe, ce atinge organismul întreg, însă principalele simptome, consistă mai întâi, într'un fel de pârlelă a pelei de pe dosul mâinilor, a piciorórelor și a obrazului, care mai în urmă se jupóie; al doilea, într'un deranjament continuu a organelor mistuirei; și al treilea, prin atingerea facultăților intelectuale, de la o simpla tristeță cu ipohondrie până la cele mai grave specii de nebuniă; în același timp consumațiunea ajunge cu progresul bôlei, la un ast-fel de grad, că sărmanii bolnavi ce mai resistă, nu le mai rămâne de cât un suflu de viață, asemănându-se unor schelete vii lipsite de simțuri.

Pelagra se arată mai în tot d'a-una, în cele din urmă zile ale lunii Martie și în toate cazurile ce am observat, după întrebările cele mai scrupuloase adresate bolnavilor și celor ce i însoțiră, la nici unul, nu a început mai târziu de 1 Aprilie, în care timp, boala se delcară, prin un fel de pârlelă pe dosul mâinilor, de o coloră ușor roșietică, care se întinde în jos pe degete, și în sus până la jumătatea antebrățelor, mărginiindu-se de părțile sănătoase prin un cercușor mai negricios, și care pârlelă nu trece nici o-dată pe fața palmară a mâinilor, sau pe partea dinăuntru și dinainte a antebrucilor; în acelaș timp, părțile de sub piele, par cum umflate. Pe picioare pârlelă începe de la mijlocul dosului picioarelor, merge în jos pe degete, și se radică până la 12 centimetri de asupra glesnei, pe partea de dinainte și de din afară. Pe obraz pârlelă urmăzează unei senzațiuni de arsură a feței, și începe de la mijlocul frunței se lasă în jos pe părțile din laturi a nasului, se termină, pe pomeții urechilor, coprinzând buza de jos, gâful și se scotora până la jumătatea peptului; pârlelă este mai în tot d'auna roșietică și se pôte confunda la începutul bôlei, când fața este umflată, cu erisipelul (brânză). Acastă pârlelă durează de la 6 până 8 săptămâni, însoțită de mâncărime și o arsură viie. după care în unele cazuri se forméază nisce mici beșicuțe pe obraz, pe buza de jos și pe mâini, întocmai ca atunci ce se produc în urma unei opăriri ușore cu apă fiartă, după care pelea de pe aceste părți se

sbârleşce și se jupôie în foițe subțiri, rămânând roșie și acoperita pe la încreșturi de un pigment negricios și murdar. Pelca de pe la încheiturile degetelor se crapă și formeză nisce încreșturi tari și îngroșate.

În timpul erupțiunii și mai cu samă bolnavii ce se jupesc pentru întâia dată, se plîng adese-ori de nisce dureri periodice prin pînțee cu diaree; precum și de un fel de vuet în cap ce nu'i lasă cu să lucreze, și care adese-ori este atît de nesuferit, în cît bolnavii ne zic, că le vine să se ducă în toată lumea.

În fine cătră sfârșitul primă-verei bolnavii se găsesc mai bine, nimic de grav nu'i mai supără până la primă-vara viitoare.

De și bola se pare cu desăvîrșire terminată cătră finitul verei, însă bolnavii în deobște petrec eara într'o slăbaciune și lipsă de putere în cît vazîndul ori-cine, pôte presupune că organismul lor, este atins într'un mod de și ascuns, însă continuu progresiv, spre a grăbi o terminațiune fatală mai mult sau mai puțin depărtată. La a doua primă-vară după ivirea pelagrei, bolnavii sunt din noți supărați de arsură și pârlela mînilor, a picioarelor și a feței, însă de astă dată cu o gravitate mai mare, în cît ei cu mare suferință numai, sunt în stare de a sta la lucrul câmpului, în timpul arșitei sorelui. După o săptămînă sau două de la ivirea eritemului de pe pele, ei simțesc, o arsură în gât până la stomah, niște dureri și tăituri foarte mari prin pînțee în

scite de diaree continue; în această stare sănătatea generală a pelagroșilor este grav compromisă, pe la corpului devine galbenă pală, musculatura mîle și bolnavii au mare greutate a se ținea pe picioare, din cauza unei slăbăciuni de sêle și la genunchi, Balonemia lor este în genere caracteristică, avînd mai toți aerul de a fi speriați, îngrijiți sau infrișcați de ceva. ochii au un lustru străin și o pristică rătăcită, conjunctiviata plôpelor este pală, un semn distinctiv a lipsei de sânge, și a unei consumții prezentă sau apropiată, nasul pare ascuțit și acoperit de pelițe subțiri ce sã jupôie pe la rădăcina lui; un epitelium negricios și murdar limitază jupitura, buzele și mai cu samă cea de jos este acoperita de jupituri și creștături transversale ce dau sânge cu mare ușurință; cele-l-alte părți ale corpului acoperite de eritem urmază aceleși progrese.

La această epocă sau mai tîrziu, limba se acoperă de un strat gros și de niște spuzituri, ce dau mai în urmă, la niște dungi longitudinale și transversale, pîrînd a fi provocate inadins, gingiile și membrana mucosă a gurii, iaă un aspect scorbutic, cu niște mici puncte ulcerate, ceea ce a făcut ca mai înainte, să se dea acestor fenomene numele de Scorbut Alpin, și care departe de a se observa la toți bolnavii, el nu se arăta de cît la 1 din 6 aproape și mai cu samă la barbați, căci din cele 72 de cazuri, limba era atinsă numai la 11 bolnavi, din care 8 barbați și 3 femei.

După doue luni, sau mai tîrziu bolnavii ce su-

fer de 2 și de 3 ani de pelagră, ne oferă un aspect mult mai trist, prin declararea unor simptome grave din partea crierilor; femeile mai cu samă, se plîng de o năucelă și un vuet în cap. ce le produce o amețelă nesuferită, unele se plîng de asemenea cu neconținere, de sôrta și bôla lor, altele însă, stau mute și cu o figură disperată refuză de a răspunde la ori-ce întrebare, cei ce le întovărășesc ne spun că adseea ori fug și se ascund de vederea ômenilor refuzînd ori-ce mîncare, nu fac de cît ași uda gura cu apă, pentru ași potoli arșița ce simțesc în stomah.

Pe la sfârșitul verei, acică în luna August și Septembrie, tôte aceste simptome par a se alina, și bolnavii cad într'o tristeță continue cu o slăbăciune, ce'i pun în neputință de a se mișca sau de a lucra ceva; tòmna și earna o trec în acéstă stare, cu tôte că nu am putut observa de cât cîți-va bolnavi în acele timpuri, însă familiile în primă-vară ne spunea, că nimic de grav nu s'a arătat, pentru că să aibă nevoie de ajutorul medical, cu tôte acestea; mulți bolnavi mor deja în timpul erneli, prin progresul consumpției sau de dropică, ce se arată mai adese-ori la acci bolnavi care refuză de a mânca în timpul verei și nu'și țin viața de cît cu apă.

În a treia primă-vară, bolnavii sunt din nou atinși de pîrléla și jupuirea pelei, la unii pelea le rămîne sbîrcită și roșietică cu niște bătături pe la inchieturile degetilor, fără a se jăpui: însă consumpția progresînd, ajutată mai cu samă de diaree con-

Amu, aduc aceste sermane victime, într'o stare ce inspiră milă tuturor celor ce'i privesc; ei reclamă cu insistență ajutor, prin un șir de cuvinte amestecate și fără de nici un înțeles, care nu sunt de cât semnele prevestitoare ale esaltării facultăților intelectuale. dintre care, la mulți accesele de furie fac pe cei ce nu le cunosc cauzele, a crede că sunt atinși de manie furioasă simplă; delirul însă se termină în 2 sau 3 zile și dă loc la o stare calmă și liniștită, care în genere este de scurtă durată și succedată prin noii accese de furie, în care timp au nevoie de a fi priveghiați de aproape și ținuți cu forța; alți bolnabi, fug de case și de familiile lor, rătăcindu-se prin păduri și prin sate străine, de unde apoi sunt aduși sub pază de cătră autorități pentru a fi duși la ospiciul de alienați.

Cătră finitul verei, bolnavii ce mai resistă, se simțesc din nou ușurați, resonul le revine, de și mărginit, însă, sunt pacinici și tăcuți până ce și dau sfârșitul vieței. în urma unor paralisii generale a dropleei, sau a progresului consumpției ce le sting viața cu incetul, ajungând în starea ce am menționat la începutul acestei scrieri. Acei ce mai surviețuesc, cu înăstăptă de cât noui chinuri și suferințe ce le pregătesc sosirea ecuinocsului primă-verei, cărora nici unul din pelagroșii aflați în această stare numai pot rezista.

Acestatea sunt în mod de succesiune simptomele ce caracterisă pellagra, marșul ei ordinar este de 4 sau 5 ani terminațiunea seă în genere fatală; cu atât mai

mult, cu cît ea bătue pe locuitorii de țeară, cari din lipsa de orî-ce îngrijire devin victima acestui flagel. Din numărul de 72 bolnavi 66 aparțin clasei agricole din comunele rurale, 2 orașului Pratra și unul târgușorului Buhușu, însă și acești 3 din urmă erau lucrători de pămînt.

Causele Pellagrei. — Studiul cauzelor pelagrei au fost în tot dea-una, din principalele preocupățiunei ale medicilor ce au observat această boală și în special, medicilor Italiani și Francesi li se datoresce un mare număr de scrieri, în cari fie ce autor, atribue o cauză mai mult sau mai puțin probabilă pelagrei, de unde derivă divergențele de opinii ce există chiar și astăzi asupra acestei chestiuni, de un interes atît de vital pentru științe, cît și pentru viața omenirei.

De aceia voi căuta a resuma mai întăiu, principalele teorii ce au fost emise, și în urmă, a descrie circumstanțele speciale, în care se găsau bolnavii ce am observat, spre a putea ajunge ast felu; la o conclusiune rațională; și a espune măsurile ce trebuie a opune acestui flagel, ce ne amenință pe fie-care zi prin ale sale progrese.

Pelagra bătue în general localitățile în care cultura popușoilor este intinsă, și prin urmare în acele locuri unde acest cereal formează principalul element al hranei locuitorilor; această primă împregiurare a făcut, cu medicii să și îndrepteze toată activitatea explorațiilor lor, asupra rolului ce ar avea alimentarea cu popușoi în producțiunea pelagrei, cea ce făcu ca domnul Balardini, un distins medic Italian, să emită părerea, că pelagra provine din cauza alimentațiunei cu popușoi stricați, susținând a sea opiniune prin o serie de cercetări îndelungate ce a făcut în diversele localități ale Italiei; precum și prin un mare număr de raporturi

afecțiunile ale mai multor Proto-medicii de prin diferite provincii, ale căroră conținuturi sunt reproduse în opera mai sus citată a domnului Boudin. Alterațiunea popușoilor consistă după domnul Balardini și Ch. Robin în formarea pe dunga oblungă a grăuntelui de un fel de părăsit microscopic numit Sporisorium Maydis (Werdetul, ver-de-gris a Francesilor, Verderame a Italianilor) și care, introdus prin alimentațiune, ajutat fiind de alte circumstanțe favorabile, produce pelagra, această teorie este admisă de mai mulți autori franceși precum Th. Bousel, Costalat și alții. (Tardieu. Dictionnaire d'Hygiene tom 3°)

În fine această opiniune este împărtășită și de către destinsul nostru igienist domnu doctor Felix în opera sa de Igienă publică, pagina 148.

Miseria, lipsa de hrană precum și arșița soarelui, au fost asemenea acuzate de unii autori, ca provocând pelagra, acestea însă, după toate afirmațiunile autorilor mai sus citați, nu joacă de cît un rol secundar; adică: miseria și hrana neindestulătoare ajută la progresul calchiesei, acțiunea soarelui înlesnește aparițiunea părțitului și a jupiturilor de pe pele. În fine, unii autori precum Landouzi respinge ori ce cauză specifică a pelagrei, alții din contra se lasă a fi înđuși în eroare, prin unele suposițiuni fantastice precum Hameau, care pretinde că pelagra ar fi comunicată de la oi, prin peiele ce servesc de îmbrăcăminte oamenilor săraci. Toate aceste suposițiuni, nu fac de cît a aduce mai multă confușiune unei chestiuni prin sine înseși greu de explicat, în starea actuală a științei.

În județul Neamțu, pelagra bântuie cu deosebire satele din arondismentele Piatra, Bistrița și Mijlocul; ea a existat în tot dea-una, însă numărul casurilor abea se știe de la 3 până la 6 pe anu în tot județul. De la anul 1874 numărul pelagroșilor a crescut într'o pro-

porțiune considerabilă, și sunt sigur că o statistică riguroasă, ar constata un număr întreit mai mare de cli acei observați de mine.

Hrana locuitorilor din arondismentele bantuite de pelagră, este aceea ca a celor-l-anți locuitori din restul districtului, adică, ei să hrănesc cu mămăligă de popușoi, legume verzi sau uscate și conservate după anotimpuri; carnea, peștele și laptele sunt niște alimente rare la țaranii din aceste locuri.

Bolnavii ce am observat, făceau parte dintre locuitorii cei mai săraci de prin satele lor, și numai 19 dintre ei, aveau la casa lor boi sau vaci.

Recolta de popușoi din acest județ, în anul 1874 a fost în genere bună. În anul 1875 recolta a fost foarte rea, popușoii chiar pe la posesorii erau cruzi și moi; cu atât mai mult a țaranilor, care îi seamănă în urma celor ziși boeresci, și prin urmare erau mai cruzi. În anul 1876, recolta popușoilor au fost mai mult de cât mediocră și mulți sau stricat și muiat către începutul primă-verei.

Districtul Neamțu are o climă aspră și variabilă, primă-vara este tarzie și întreruptă de ninsori și înghețuri, mai cu seamă în primă-vara anului 1876 au fost frig și îngheț în prima jumătate a lunii lui Mai, care au stricat toate recoltele. În toamnă, frigul și bruma vin de timpuriu; a sili pe locuitori de ași aduna recoltele de popușoi, înainte de a fi cu desăvârșire uscate; afară de aceasta, arăturile țaranilor sunt întârziate mai întâiu; prin lucrul soșelilor județene, după aceea, începe arătura posesorilor și a proprietarilor, și apoi numai, locuitorii încep arăturile lor prin asociație, adică fie care locuitoriu se întovărășesc cu altul, pentru a avea 4 boi și a face un plug ce 'l mână adese ori pînă în luna lui Iunie. Toate aceste împregiurări făcu;

ca păpușoiilor locuitorilor, să fie culeși pe jumătate cruzi, sau vind timpul de a se coace, din care cauză sunt espusi a se încâlzi și a se strica când îi pun pe poduri sau în coșare: și prin urmare făina provenită din asemenea păpușoi pe lângă că este puțin hrănitoare, este în stare cred, a le provoca această boală ce amenință de a lua proporțiuni și mai mari, dacă nu se vor lua niște măsuri eficace spre a sigura existența și sănătatea populațiunii rurale agricole, de la care toți tragem direct sau indirect, mizloacele noastre de viațuire.

Mizloacele ce trebnie a 'i opune

Mizloacele de cură a pelagrei sunt foarte greu de aplicat, asupra fie-cărui individ în parte; căci dacă ne vom refera numai la pelagroșii din județul Neamțu, numărul lor fiind de peste 200, am avea nevoie de un spital, a cărui instalațiune și întreținere, ar fi mai presus de resursele de cari dispune consiliul județan, și de aceea povățuirele noastre se vor mărgjni cu deosebire asupra regulilor igienice, ce trebnie să urmeze locuitorii de țeară, pentru a se conserva de pelagră.

Imprejurările ce am espus apropo de studiul cauzelor pelagrei, adică întârzierea arăturii și a sămânăturii păpușoilor din cauza lucrului șoselelor județiane, la care sunt obligați toți locuitorii cultivatori, prin legea de prestațiune, ar trebui pentru asemenea cazuri excepționale, (când se tratează de oă vădită e de populațiune a unui district) să se facă toamnă după culesul popușoilor, când ne-care locuitor poate despune de timp, și cu modul acesta, arăturile lor fiind avansate cel puțin cu o săptămână, și recolta, ar avea mai multă șansă de a ajunge la oă maturitate perfectă.

Hrana defectuoasă și ne îndestulătoare a locuitorilor noștri este o cauză generală a tutulor boalelor ce hân-

tuie populațiunea rurală, și în special a pelagrei; voiu consilia dară, ca cel mai salutar și preservativ mijloc, contra acestei boale, îmbunătățirea hranei locuitorilor, adică, pe lângă mamăliga de păpușoi, să se hrăneasă și cu carne proaspătă sau uscată, a căria preț nu este rădicat, mai cu seamă în districtul nostru, însă mai cu osebire consilies de a se hrăni cu ouă, lapte, brânză, unt și la posturi cu cartofe, mazăre, fasole linte, oleu și alte legume, ce fie-care locuitor le are pe lângă case, și cari, în loc de ale vinde jidovilor speculanți pentru rachiu, care le ardestomahul, le tâmpesce mintea și le consumă puterele, mai bine ar fi, ca să profite ei de dinsele, pentru hrana lor și a copiilor lor. Nisce instrucțiuni populare cetite în fie care Duminecă și sărbătoreal prin Biserici, de către preoți și învățători, cari ar lumina pe popor și l'ar face cu încetul să înțeleagă cât este necesar a se hrăni cu nisce alimente, cari să fie în stare de a le repara forțele pierdute prin muncă.

Consiliul propus de d. Costallant, de a se usca poșoi în cuptoare, 'mi pare foarte util, căci prin această operațiune, sustragându-se escesul de apă ce conțin grăunțele, s'ar putea conserva mai mult timp, fără a se strica și a perde ast-fel, o parte din elementele sale nutritoare. Observațiunea practică 'mi au demonstrat, că pelagroșii, se simt ameliorați de toate suferințele lor, după câte-va zile de căutare medicală însoțită de o hrană întăritoare.

În fine este de dorit, ca autoritățile Sanitare, districtuale, pătrunzându-se de nobila misiune ce au, să vegheze cu toată atențiunea la vieța populațiunii rurale, ce din nenorocire în fie care an, este amenințată de un flagel nou.

Dr. Cantimir.

ORIGINEA CHIMIEI.

(Urmare din No. 4)

Mutarc, Thales, Anaximen, Pitagora, Xenofon, Heraclit din Efes, filosofi greci admiteau ca element unic in lume, unia apa, alții aerul, alții pământul iar alții focul.

Empedocle stabili patru elemente, adică reunirea elementelor pe care le admiteau predecesorii sei — *Leucip* și *Democrit* dezvoltară ideea atomilor și a unei mișcări oscilatoare. Această idee însă a fost rău primită de partizanii ideilor tradiționale religioase, așa că *Anaxagora* care a luat ca baza studiilor sale teoria Atomilor, fu condamnat la moarte ca eretic. *Diogen din Apolonia* și *Archelaus* dezvoltară importanța aerului în viața animalelor, *Platon* fu cel întâi care grupă corpi în clase și emise unele idei relative la schimbările ce sufăr corpi în aer.

Aristot admitea pe lângă cele patru elemente admise de *Empedocle*, un al cincilea: *Eterul*. De la *Aristot* a ramas un tratat de Meteorologie cu care să văd amestecate idei de destilarea apei și mai ales a alcoolului. Vorbind despre fulger și tunet el zice că sunt niște spirturi, care aprinzându-se, pocnesc.

Teofrast, discipolul lui *Aristot*, pare a fi cunocut cel întâi buila, pe care o crede că poate produce acelaș efect ca și cărbunele.

Toate aceste cunoștinți științifice filosofil, Greci le învățară în Egipt, unde se practica așa numita *Arta sacrată*.

Sub numele de arta Sacrată se înțeleg cele întâi idei teoretice exprimate sub formă de dogme religioase, apărute prin secolul al patrulea, când grație intervenirei creștinismului, toate misterele pe care nu le cunoșteau de cât cățiva privilegiați, să început a fi date la lumină.

Arta Sacrată a avut și ea profesorii și discipolii ei: Așa cea mai principală a fost:

Zosim care a scris, după Photius, done zece și opt de volume de chimie, tratând despre: Instrumentele de chimie și jurnale, compozițiunea apelor, asupra așa numitei: *apa divină* care nu este alta de cât mercurul, asupra artei de a face argintul, și altele.

Olimpiodor care a scris asupra artei de a prepara *piatra filosofală*, dă cel întâi numele de *Chimie* artei sacrate.

Democrit, care pe lângă alte scrieri, a dat mai multe rețete de preparare a aurului.

Sinesius căruia se atribue un manuscris asupra pietrei filosofale.

Maria evreica este una din personalitățile cele mai autoritare cunoscute în arta sacrată. Ea a scris mai multe rețete asupra preparării aurului, și în una din aceste se vede vorbindu-se de un fel de rădăcină rotundă numită *mandragora*, care de sigur a fost rădăcina cartofei. Maria a compus diverse aparate pentru preparațiuni și distilațiuni; de la ea a rămas metoda de a încălzi vasele de sticlă într'o baie cu năsip care să mai numește și *baia maria* (bain-marie).

Asupra artei sacrate sunt multe scrieri, fusă de autori necunoscuți: în aceste scrieri se vede jurământul ce trebuia să depună acei ce se inițiau în arta sacrată, apoi teoria *macrocosmului* (lumea mare) și a *microcosmului* (lumea mică sau omul). Autorul acestei teorii se presupune a fi un *Hermes* supranumit *Trismegist*.

Aceste sunt ideile lumii vechi asupra chimiei, idei greșite în mare parte.

Ideea de a găsi piatră filosofală, din care să se poată prepara aurul începe a domina spre sfârșitul evului vechiu și e continuată în evul mediu de către așa numiții *alchimiști*, continuatorii artei sacrate.

Alchimiștii, oameni egoiști și interesați, nu căutară a se ocupa cu cunoștințele de până atunci pentru a face nou

descoperiri și a realiza un progres în această știință a chimiei. Ei nu s'au interesat de cât de mijloacele, cum ar putea întrebuința cu mai mare profit misterele artei sacrate, pentru a înșela lumea străină acestor cunoștinți, preparând diversele licvide, elixiruri, rețete pentru diverse scopuri particulare și mai pre sus de toate pentru a găsi mijlocul de a prepara aurul, pentru care căutați așa numita piatră filosofală.

Ideile teoretice cunoscute în evul vechiu, intrând în mâinile alchimiștilor din evul mediu, au întârziat pentru mult timp realizarea unui adevărat progres științific, așa că epoca Alchimiștilor va fi o epocă de tristă memorie în istoria chimiei.

SĂ ne închipuim o cameră întunecoasă, izolată, în care de o parte vedem un cuptor învechit, iar de altă parte un dulap lucrit de fum, acoperit de colb și încunjurat de nenumărate pânze de paianjen, manuscrise vechi și îngălbenite, craniuri de om, schelete de animale, șopârle și bufnițe umplute cu paie, legături cu buruene atârinate de plafonul camerei, alambicuri cu gâtul întors în formele cele mai bizare și mai potrivite a impresiona ochii celor interesați; în fine o figură posomorâtă încadrată de un păr mare și de o barbă lungă, cu ochii încruntați, ținându-și respirația și stând deasupra unui foc ude se petrece marele act al preparării aurului! Iată aspectul posomorât și îngrozitor ce ne prezintă camera de lucru a unui alchimist. Câte otrăvuri, câte profuri omorâtoare nu au eșit din mânele acestor speculanți ai științei, cari nu aveau alt scop de cât a ține lumea sub jugul ignoranței, și profitând de ne știința lor a'i supune la nenumărate speculațiuni.

Ne putea oare ca chimia modernă, știința universală, cunoscută și aplicată de toți în ziua de astăzi, să fie descendenta Alchimiei, care nici nu poate fi numită ca știință? De sigur nu.

Deși alchimia cu ideile sale de speculațiune a predominat

mai tot evul mediu, totuși au fost oameni cari în ascuns s'au ocupat cu combaterea acelor idei funeste progresul științei. Dintre aceștia cei mai principali au fost:

Albert cel mare, care într'un manuscris al său vorbind despre Alchimie și de alchimiști zice că: *Scrierile lor sunt fără sens și nu au nimic bun; a se ocupa cineva de alchimie este a-și pierde timpul și banii.* Acesta s'a ocupat mult de chimia propriu zisă și a făcut unele descoperiri.

Roger Bacon numit și *doctorul admirabil* care era călugăr din ordinul Cordilierilor.

Dotat de o inteligență rară, el făcuse multe descoperiri în fizică și chimie; pentru aceasta el a fost închis și scrierile sale arse. În un răspuns ce dă acuzațiilor ce i se aduceau le zice: „Voi ziceți că cele ce fac eu sunt lucrările demonului fiind că voi nu le înțelegeți.” Mai departe: pe patul său de moarte el scria aceste rânduri: „Mi pare rău că mi-am dat atâta osteneală pentru a lumina pe oameni.” Lui Roger Bacon i se atribuie pe nedrept invențiunea prafului de pușcă, care era cunoscut cu mult înainte de el, de către Marcus Graecus.

Basilii Valentin care s'a ocupat mult de metale atât în privința proprietăților cât și a preparațiilor lor. El a lasat multe manuscrite asupra diverse sujete științifice.

Pe lângă aceștia au mai fost și alții precum: Alfons X, regele Castiliei, Raymond Lulle, Daustiu, Eck de Sulzbach etc. cari au continuat de a face descoperiri conduși din dorința de a realiza un progres științific, iar nici de loc pentru interese egoiste și materiale.

Originea chimiei ca știință datează de la cele întâi descoperiri făcute de Lavoisier asupra aerului și mai ales a oxigenului; Priestley, Lavoisier și Scheele sunt fondatorii chimiei Moderne; În lucrările neobosite a acestor trei oameni și în descoperirile lor, residă lumina ce apără asupra acestei științe, care era încă învăluită în un fel de mister ce făcea neînțelese un șir mare de fenomene, explicate până a

tuncea în mod greșit și care au dat loc la mari lupte pe terenul științei, între diverșii oameni mari ce s'au ocupat cu ele.

Mă ne ocupăm dară mai în special de lucrările acestor trei oameni mari: Priestley, Scheele și Lavoisier.

Priestley, englez, născut la 1733 și mort în America la 1804 și dezvoltă talentele sale în Franția unde câpătă cetățenia și luă parte chiar în timpul revoluției la convențiunea națională. Unul din caracterele distinctive ale vieții lui a fost bunătatea sa cea mare, cea ce s'a aratat mai bine spre linele vieții lui, și care i-a format ideea fixă de a se ocupa cu îmbunătățirea oamenilor. Viața lui, cât a trăit în Franția, i-a fost foarte tulburată, așa că la urmă a fost nevoit a se retrage în America. Aceste însă nu l'au împiedecat de a se ocupa mult și neîntreput, așa că descoperirile lui în chimie formeeză după cum am zis deja, una din puternicele baze pe care este așazată chimia modernă.

Dintre lucrările lui Priestly mai principale sunt:

Observațiunș asupra diferitelor speciș de aer. În această scriere și altele care au urmat, Priestey se ocupă mai întâi de gazul așa numit *Acid carbonic* pe care fie-cine 'l știe, fie din practică fie din studiu, că aflându-se în mare cantitate în aer și luând naștere în o mulțime de cazuri.

Până la Priestley se ocupase de acidul carbonic doi chimiștii predecesori ai seș; Black și Bergman; aceștia observaseră că acidul carbonic numit de ei *acid aerian* este mai greu de cât aerul, că se dissolve în apă și că apa ce conține dissolvit acid carbonic este puțin acră; apoi că acidul carbonic nu întreține viața și că produce astixia. Motivul care a făcut pe Bergman a da numele acestui acid de aerian este că unele corpuri lasate în aer atrag acest corp și se combina cu el, precum varul și altele.

Priestey adaoșe pe lângă aceste cunoștinș și următoarele: că vegetalele trăesc în o atmosferă de acid cãrbonic și că numai ast-feliu să esplică cum atmosfera noastră nu să vi-

ciază de tot prin acidul carbonic pe care 'l respiră oamenii și care se naște în atâtea cazuri și mai ales în cazul combustiuinei (arderei). Ocupându-se de *aerul nitros* (bioxid de azot) el recunoscă că în aer este un corp care face ca acest gaz să nu poată fi respirat și prin urmare întrevăzu oare-cum existența oxigenului fără a'i putea fixa existența.

El făcu încă alte experiențe în care reușise a prepara oxigenul curat, dar aceste descoperiri nu'i putură servi la nimic căci fiind predominant de ideea *flagisticului* ¹⁾ el confunda acest corp cu acidul carbonic.

La 1 August 1774 Priestly estrase din acea ce numeam atunci *precipitat per se* (oxid de mercur) un gaz care, după cum să exprimă însuși descoperitorul, 'l surprinse foarte mult fiind că o lumânare introdusă cu acel gaz ardea cu mare vivacitate. Acestui gaz i-a dat numele de *aer deflogisticat*. El repetă de mai multe ori experiențele prin care prepară oxigenul fără ca cu toate aceste să'și poată da seama despre exacta lui natură.

La 8 Martie 1775 Priestley încercă a respira pentru prima oară acest gaz și recunoscă că este, dacă nu mai mult, cel puțin tot așa de favorabil respirației ca și însuși aerul.

„Senzația ce încercară plămânil mei“ zice el „nu se deosebește de cea a aerului comun; însă mai pe urmă mi se părea că pieptul meu era mai liber și mai comod cât-va timp. Cine poate asigura că mai târziu acest aer nu va deveni un obiect de lux, foarte la modă? Numai doi guzganți și eu am avut privilegiul de a'l respira.“ Aceasta ne arată că el a pus mai întâi guzganții să respire oxigenul și apoi l'a respirat și el. Priestley recomandă doctorilor de a întrebuința acest gaz pentru a trata pe cei atacați și'i dăde numele de *aer vital*.

¹⁾ Teoria flagisticului să datorește lui *Stahl* un chimist de la începutul secolului al XVIII-lea care admitea că există un corp, pe care el l'a numit *flagiston*, căruia să datorea fenomenul arderei.

Pe lângă aceste Priestley s'a mai ocupat de diverse alte corpuri precum: *amoniac*, *acid clorhidric*, *acid sulfuros*, *azot* și altele. Esperiențele pe care le a făcut Priestley merită a' l pune ca fondatorul chimiei moderne; comparând însă lucrările lui cu acele ale lui Scheele și Lavoisier, se vede că Priestley a avut defectul de a ține prea mult la teoria flogisticului cea ce l'a făcut să meargă pe un drum greșit.

Scheele, Svedez, născut la 1742 și mort la 1786 este unul din chimiștii cei mai renumiți, distins prin spiritul său de observațiune și prin desinteresul ce a aratat, în toată viața sa scurtă, dar foarte laborioasă, pentru toate onorurile și distincțiunile. Ca multor spirite mari, soarta a fost nefavorabilă și lui Scheele care, cu micile resurse de care dispunea, a reușit a face mari descoperiri și a da chimiei un drum sigur și exact. În toate lucrările sale se vede spiritul de analiză de care a fost predominant, ceea ce, din acest punct de vedere, l face superior lui Lavoisier chiar.

Și el, ca și Priestley, nu a putut găsi espicarea ezactă a fenomenului arderii fiind condus tot de ideia flogisticului. El dădea oxigenului numele de *aer de foc* și credea că flogisticul este un element, care combinându-se cu aerul de foc forma *căldura*. Lui Scheele se datorește prima analiză făcută aerului: El considera aerul ca compus din două elemente gazoase: unul numit *aer viciat* (stricat) care nu e alt ceva de cât azotul și altul numit *aer de foc*. În manualul original ramas de la dânsul, Scheele arată metoda analitică prin care demonștră proporțiunile în care cele două elemente intră în aer. Tot lui Scheele se datorește descoperirea *clorului* pe care mai întâi el l'a numit *acid muriatic deflogistic*. Iată și aici amestecat acest fluogistic care a încurcat mințile a multor oameni mari. Pe lângă aceste Scheele a mai descoperit: *acidul citric*, *formic*, *fluosilicic*, *arsenic*, *prusic*, *azalic*, *malic*, *galic* etc. *manganezul*, *barita*, *tungstenul* *molibdenul*, *glicerina* etc.

Toate aceste descoperiri le-a făcut Scheele în scurtul timp de 16 ani.

Lavoisier, născut la Paris în 1743 muri la 1794 ca un eroi, ghilotinat în timpul revoluției Franceze, victima cruzimei revoluționarilor, carii după vorbele lui Lalande trebuiau să fie niște salbatici pentru ca să nu fi cruțat un așa geniu.

— *Lavoisier* a trebuit să intrunească doue calități pentru ca să poată face ceea ce a făcut: A trebuit să fie spirit revoluționar pentru ca să poată resturna o întreagă teorie ce ezista până la el și apoi să fie și un geniu pentru ca să rădăcească un edificiu așa de solid și care durează până astăzi pe ruinele acelei teorii.

Norocul a favorizat mai mult pe *Lavoisier* de cât pe predecesorii săi, căci la vârsta de 20 ani el făcea deja parte din academie, mulțumită protecțiunii ce avea. Dar el nu s'a lasat nedemn de această protecțiune și de aceea a căutat să resplătească însutit încurajările ce primea, prin îmbunătățirile ce aduse atât în știință cât și prin încurajarea industriei și comerțului național.

Lucrările cele mai principale ale lui sunt.

Determinarea compoziției aerului. Conducându-se de ideile predecesorilor săi, *Lavoisier* caută să analizeze aerul încălzind un amestec de oxid de plumb (minium) și de cărbune. Dar și el fu indus în eroare, căci în loc să obțină oxigenul, el obține acidul carbonic, pe care în aviditatea sa de glorie, îl luă drept oxigen. Pentru aceasta el făcu cuosentă descoperirea sa academiei, însă într'un plic închis, pentru a-și asigura prioritatea descoperirii.

În urmă sub influența fluogisticului, *Lavoisier* condus și de descoperirile lui Boyle, un mare personaj științific, trecu prin multe idei și teorii greșite; însă mai în urmă el reuși să descopere, că aerul era compus din doue părți; *una sănătoasă și alta o miasmă nerespirabilă.* Dar oameii de știință cu-

nu să ținească de vechile teorii, declarară ca acestea erau niște lucrări cu totul imaginare, așa că Lavoisier pentru a-și susține prestigiul, trebui să probeze adevărul celor ce afirma.

Studiind schimbările ce încearcă metalele când sunt încălzite în aer, el observă că miasma nerespirabilă rămâne neabsorbită pe când partea sănătoasă este absorbită. „Dacă luaș încercăm a lua această parte sănătoasă, încălzind cu cărbune metalul, căpătăm o altă miasmă nerespirabilă dar deorbitată de cea a acruului.“

Lavoisier reuși în totul a demonstra adevărul celor ce susținea, servindu-se de mercur, pe care încălzindu-l în aer, îl transformă în oxidul ros, de mercur, numit pe atunci *per se*. Acest corp care absorbise partea salubră, o desvoltă când să încălzește la o căldură mai mare.

Lavoisier făcu în 1775 experiența prin care probă compoziția aerului.

Iată cum să exprimă el însuși într'un memoriu citit la Academia de științi:

„Am luat o retorta ¹⁾ de 36 degete cubice de capacitate a cărui gât era lung și avea 6—7 linii de grosime internă; l-am îndoit așa că retorta să poată fi așezată pe un furnal pe când extremitatea gâtului se află între sub un clopot pus într-o baie de mercur. Am introdus în această retortă patru uncii de mercur foarte curat; apoi cu ajutorul unui sifon pe care l-am introdus sub clopot am rădăcat mercuriul; am înălțat această înălțime cu o bandă de hârtie lipită și am observat exact barometrul și termometrul.

„Lucrurile fiind ast-feliu preparate am aprins focul în furnal și l-am întreținut continuu timp de 12 zile așa că mercuriul fu încălzit aproape la temperatura necesară ca să fiarbă.

„Nu a avut loc nimic de remarcat în ziua întâia; mercurul cu toate că nu ferbea, era într'o stare de evaporațiune

¹⁾ Aparat întrebuințat în preparațiunile chimice.

continuă și a doua zi am început a vede plutind pe suprafoța mercurului niște mici pete roșii, care timp de patru sau cinci zile au crescut în număr și în volum, după care au lucetat de a crește și au rămas absolut în aceeași stare. După 12 zile văzind că oxidația mercurului nu mai făcea nici un progres, am stâns focul și am lasat să se răcească vasele. Volumul aerului conținut atât în retortă, cât și în gâtul ei și în locul liber de sub clopot redus la o presiune de 28 degete și la 10 grade de termometru, era înainte de operațiune, aproape de 50 degete cubice. După finirea operațiunii și după ce am făcut corecțiunile indicate de termometru și barometru, acest volum nu mai era de cât de 42—43 degete. A avut loc deci o scădere de volum de o șesime aproape. De altă parte adunând cu îngrijire petele de oxid de mercur care s-au format și separându-le pe cât era cu putință de mercurul de care erau muete, am găsit că pondul lor era de 45 grane.

„Aerul care fusese scăzut astfel prin oxidarea mercurului nu precipita de loc apa de var; deci nu era acid carbonic, nu mai era însă propriu nici respirației, nici arderei, căci animalele introduse înăuntrul lui mureau după câte-va momente, iar lumânarea să stângea îndată, ca și când era muetă în apă.

„De altă parte, am luat cele 45 grane de oxid roș de mercur, ce s-au format în timpul operațiunii și le-am introdus într-o mică retortă de sticlă a căreia gât întors de două ori intra sub un clopot plin cu apă; am încălzit până ce a început retorta a se face roșie. Am operat complet reducerea oxidului de mercur ținând timp de câte-va minute focul la același grad, și am avut, pe de o parte 41 grane și jumătate de mercur lichid, și de altă 7—8 degete cubice de un fluid aeriform mult mai propriu de cât atmosfera a întreține arderea și respirația animalelor; o lumânare ardea înăuntru cu o lumină foarte strălucitoare; cărbunele în loc

de a se consuma cu încetul ca în aerul ordinar, ardea cu flacăra cu un feliu de pocritură ca și fosforul și cu o vivacitate de lumină, pe care ochii cu greu o suporta. Acest aer pe care l'a descoperit aproape în același timp doctorul Priestley, Scheele și eu, a fost numit de cel întâi aer *defluogisticat* de cel al doilea aer *empireal*; chimiștii francezi au adoptat astăzi numele de *aer vital*."

Din această frumoasă experiență a lui Lavoisier, reasă memorabilă în anele chimiei, a rezultat cu siguranță, că aerul e compus din partea sănătoasă, pe care Lavoisier o numi *Oxigen*, iar partea nesănătoasă fu numită mai târziu, de către *Guyton de Morveau*, azot adică fără viață.

Această descoperire și consecvențele ei, au pus în adevăr baza chimiei moderne, căreia de aici înainte, mulțămită lucrărilor contemporanilor și succesorilor lui Lavoisier, i se făcu un drum sigur și exact.

Ar trebui a scrie mult când am voi a ne ocupa mai în detalii de toate descoperirile și lucrările lui Lavoisier: *Distrușterea teoriei flogisticului, fixarea stărilor corpurilor în natură, teoria arderei și a respirațiunei, analiza materiilor organice, nomenclatura chimică, descoperirea unui mare număr de corpi* etc. iată lucrările acestui geniu, din care fiecare în parte formează subiectul a multor scrieri renumite, care au apărut în urmă. Iată bine-facerile aduse științei de acest geniu martir.

Deși Lavoisier muri înainte de timpul său, totuși postecitatea i-a reas recunoscătoare; ideile și teoriile lui au fost admise de toți, punând baza unei școli noue, care poartă numele de *școala lui Lavoisier*, sau *școala chimică Franceză*.

Aceste sunt marile descoperiri făcute la mijlocul secolului al XVIII-lea de către cei trei mari oameni de știință, care formează baza chimiei moderne. Pe aceste baze chimia a făcut progrese mari și a mers prosperând până astăzi, când putem zice că ea a ajuns, dacă nu la perfecție, cel puțin la un mare grad de dezvoltare.

N A Ș T E R E A

Sufletului colectiv sau național a popoarelor

STMDIU SOCIAL

După Dr. E. REICH »Studien« etc.

Ca urmare la studiul social publicat în Nr. 8, 9, 10, 11, 12, a acestei Reviste.

Unde se află un numer oare-care de ființe cugetătoare și cu simțire, acolo trebuie să fie vorba de un suflet colectiv a poporului; deci nașterea unui atare suflet este sinonim cu nașterea, cu ivirea unui popor.

Însă aci nu va fi vorba despre genesa sufletului colectiv a popoarelor, ci ne vom ocupa cu studiul factorilor ce cooperează și au ori-care influență la nașterea unui suflet colectiv, unui spirit colectiv special unui popor înzestrându-l cu caractere speciale, strict determinate.

În acest înțeles, poate să fie vorba de un suflet sau spirit național a popoarelor.

Înainte de toate vine întrebare, cum se nasc caracterele specifice, distinctive a sufletului colectiv a unui popor—și din ce fel de împrejurări resar specialitățile sufletului unui popor?

Sufletul național, căci așa s'ar pute numi, sufletul colectiv al unui popor, este rezultatul influențelor esteriore asupra organismelor.

Deci la cunoștința aprofundată a firei sufletului național, vom ajunge nu numai prin observarea manifestațiunilor sale, ci și prin studiul organismelor, care compun o națiune, și a influențelor, esteriore căror li sunt supuse.

Dacă vom îndrepta atențiunea noastră asupra organismelor, vom vedea că împrejurările în care trăesc rasele, și ereditatea calităților morale și fizice de la procreatori la procreați, vor provoca cele întâi cercetări ale noastre; pe urmă le vom dirija asupra modului viețuirii, ocupațiunei, igienei oamenilor, în fine și asupra cliimei. Deci mai întâiu vom vorbi despre:

Rase.

Geniul omenesc este o pluralitate de rase, născute în multe locuri a globului, sub feluritele influențe de climă, de modul vieții și luptei cu forțele esteriore; o pluralitate de rase, pe care în privința dezvoltării în genere, și în privința spiritului care le pătrunde, ne le putem închipui distribuite pe treptele unei mari scări; o pluralitate de rase, din care una pe alta întrece prin cruda prostie, superstiții ruginite, sensualități și lăcomie bestială, prin aviditate și sete de sânge.

Rasele care se urcă la cea mai înaltă treaptă pe această scară sunt reprezentatele unei perfidii raționate; cele care stau pe treptele cele mai joase, represintă nuda brutalitate. Un tablou încântător!

Deosebirele corporale, a raselor sunt niște cauze actuale și directe a diferențelor spiritului general sau sufletului colectiv a fiecărei, din aceste categorii. Cu cât sunt mai neînsemnate diferențele, cu atât mai mică este deosebirea spiritului general. Sunt rase care se rudesc adică care stau mai aproape și aceste, dacă trăesc sub asemenea influențe, seamăna în privința acțiunilor lor, morale, în privința modului cugetării etc, cu un cuvânt, sufletele lor colective își vor samana.

Deci: care sunt caracterele fizice a raselor, la care manifestațiunile spiritelor colective au asemănare?

Ațintind atențiunea noastră asupra a două sau mai multe rase, moralmente asămanate, adică rasele care duc existența lor sub aceleași influențe de climă, de modul vieții și lupta cu forțele esteriore, ne vom convinge lesne, că craniurile lor, proprietățile fizice și spiritul limbei lor, vor ave aceleași caractere. Ori cât de însemnate sunt deosebirele raselor, care locuesc în imperiul Austriac, totuși organismele lor, și craniurile au un ce comun: limbele acestor popoare, macar că deosebite în privința fanatismului, au un ce asemănător în privința spiritului, voiți să zic, ele corespund aceleiași mod de a simți, și de a cugeta; prin moravurile și obiceiurile lor, se trage tot același fir, manifestațiunile vieții fizice și morale se asămană. Ideea unui stat austriac unit, centralizat se împusăse de sine oamenilor de stat, cari au luat imperiul Dabian ca obiect experimentelor lor. Această idee nu era luată ca din aer, ci era rezultatul unor observări adânci. Dacă oameni, din felurite rase, trăesc sub influența unuia și aceleiași guvern, unei și

aceiași administrațiunii, religiunii și culturii spirituale, sub același influență a climei, igienei și altele, se vor ivi la dânsii mai curând sau mai târziu, mai multe sau mai puține fenomene comune caracterului și manifestațiunelor vitale,—organismul raselor va documenta oare-care asemănări și conformități remarcabile.

Amesticarea raselor, în proporțiunii mai întinse sau mai restrânse, influențază mai puțin asupra acestor fenomene—o influență mai puternică are traiul, sub condițiunile morale și fizice egale sau aproape egale.

Dacă o rasă care ă trăit în comunitate cu o altă rasă, prin orice întâmplări, va fi despărțită și incorporată unuia sau mai multor state, atunci sunt doue fenomene posibile: —sufletul colectiv sau național al acestei rase, ori în cât de multe fracțiuni ar fi rupt va pastra caracterele lui primitive, nu va fi influențat prin noile condițiuni de viațuire, sau sufletul național perde caracterul primitiv a fracțiunelor rasei, se amalgamiază mai curând sau mai târziu cu organismul nou în care a intrat, viața lui morală și cultura se indentifică cu cea a rasei străine cu care soarta le-au unit—influența lor asupra celei din urmă rămânând neînsemnată sau nulă.

Evreii, pe care I. Ch. Boudin în uvrăgiul său „Des races humaines, considerées au point de vue de l'acclimatation, etc.—Journal de la société de statistique de Paris. 1re année 1860“ îi privește numai ca niște cetățeni cosmopoliți, fiind că se aclimatisează în orice parte a globului nostru, și Țiganii, locuiesc în felurite țări, înse manifestează pretutindine tot același spirit colectiv, tot același suflet colectiv, foarte puțin influențat de condițiunile esteriore, feluritelor comunități cu care vețuesc.—Evreii și Țiganii nu schimbă organismul lor nici o dată, și la aceste doue rase nu vedem nici odată ivirea unui nou suflet colectiv conform condițiunilor nou în care trăesc. Criminalitatea între Evrei probează, că ei ori-unde ar fi, ori-ce nume ar adopta, și ori-ce dialect ar vorbi, tot rămân aceiași și neschimbați.

A. von Octtingen, în uvrăgiul „Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine christliche Morale, Ahik—2 Aufl. Erlangen, 1874 pag. 482“ zice în această privință: că Evreii aproape în toate țările contribuiesc cu cel mai mic procent relativ la crimele ajunse la descoperire și pedepsire.

Însă sunt crimele de un gen special, ca sperjurul, înșălăciunea, falsificarea, tănuirea altor criminali, la care Evreii, conform manierei lor târâitoare și șerpuitoare, contribuiesc în toate țările cu

un procent statornic și nestrămutat.—Chiar în Franța și în Anglia unde nici legislațiunea, nici obiceiurile n'au tras o linie de demarcațiune, nici n'au provocat contrasturi mai aspre pronunțate, Evreii n'au irosit nimica din spiritul lor colectiv—rasa ebraică a conservat deplin sufletul ei colectiv sau național.

În Europa viețuesc rase, care formând un contrast cu Evreii și Tiganii, au plecare de a schimba sufletul lor colectiv cu acel al populației în al căruia sîn intră, întâmplându-se o desmembrare în stat. Spre a vede aci, clar și limpede, n'avem de cât a privi pe Germanii care locuiesc alte țări ne-germane.

Locuitorii Alsaciei și a Lotaringiei, fiind încorporați Franței, au primit lesne și repede trăsăturile fundamentale a caracterului gallic, Franțuzismul s'a probat ca foarte apt de a înlesni contopirea cu aceste vițe germane, și în cele din urmă s'a găsit o mare aptitudine pentru asimilare, o mare putere asimilativă. Este dară lesne de înțeles, că sufletul colectiv a Alsacienilor și Lotaringienilor pierduse identitatea sa cu spiritul colectiv a altor Germani și se contopise, sau cel mai puțin începuse a se contopi, cu pasuri gigantice cu spiritul colectiv ale Franței.

Alsacienii și Lotaringienii au păstrat limba lor natală ca dialect popular, au păstrat și unele caractere speciale rasei din care fac parte; însă orgaivismul lor începuse a se preface, a se apropie acela a Francezilor. Nu rămâne îndoială ca acești germani ar fi fost în cursul timpului încă mai mult galisați, de cât, de exemplu, au fost germanisați Prusienii actuali.—fiind-că sufletul colectiv a vițelor germane se contopește mult mai ușor cu un alt suflet colectiv, mai ales dacă acest din urmă e mai intensiv, poleit și civilizat, mai genial și vioi, de cât s'ar contopi sufletul colectiv a vițelor slave cu sufletul colectiv așa de eterogen a Germanilor.

Dacă statul Francez ar fi gallisat în Alsacia și în Lotaringia cu atâtă ghibăcie și tenacitate, precum Prusia a germanisat pe pământul slav, urma chiar a sufletului colectiv german, ar fi fost starea în Alsacia și în Lotaringia.

Germanii în Austria, în cât îi putem privi ca germani, și nu ca învecinătură a singelui slav, maghiar și român, nascută cu un nume german au un suflet colectiv lipsit de ori-ce caracter german.

Stăpânitorii Austriei s'au servit pentru opresiunea și stăpânirea acestor țări cu un anume sistem. După ce Iesuiții destruseră libertatea tuturor națiunilor acestui stat Danubian, după ce omorârea sau isgonirea toate somitățile literare, stăpânitorii nu permi-

teau de a exprima cugetările de cât în limba care le convenea, nădică în limba germană. Prin aceasta au rădicat limba germană în înălțimea unei limbi literare, și au înapoiat și înlăturat toate celelalte idiome ne germane.

Ori-cine, vroia să treacă de cult, învața limba germană. Ori-cine vroia să aibă o funcțiune sau să și creeze o pozițiune, germaniza numele lui.

Nimene (afară de Poloni) nu vroia să facă parte din o viață mai puțin sțimată în țară. Guvernul în țara Habsburgilor a fost foarte liberal cu împărțirea diplomelor de nobilizare, și acorda aproape exclusiv predicate de nobilizare germane, și nobilii parveniți întrebuințau numai predicatele lor germane.

În Boemia, Moravia etc. nobilimea națională a fost decapitată, înfăptă, și spânzurată, iar proprietățile lor date la niște șarlatani, adunați de unge bate vântul—ei au fost baronizați, nobilizați, învuțiți și tot sub acoperișul unui nume german.

Macar că este mult de când s'au petrecut aceste fapte, macar că mulți fi ai timpului nostru nu știu aceasta, s'au nu voesc să știe, faptele aceste sunt și rămân un pur adevăr, și ne dau un material foarte prețios pentru Antropologia și Psihologia popoarelor.

Numerul adevăraților germani, care locuiesc în toate provinciile Austriei se urcă la trei milioane, și nici acesta, relativ puțin germani, n'au un suflet colectiv cu caracterul german ¹⁾.

Adiectivul german însemnează în Austria cultura mai înaltă și de abia însușirea de naționalitate.

Dacă Guilard, după datele estrase din raporturile lui Hain, ne spune că durată relativă a vieții locuitorilor Austriei se urcă în termin de mijloc la Germani aproape la 32 de ani.

„ Slovaci	„ 30 „
„ Serbi	„ 29 „
„ Croați	„ 27 „
„ Boemi și Moravieni ,	„ 25 „
„ Italiani	„ 23 „
„ Poloni	„ 22 „
„ Ruteni	„ 21 „
„ Români	„ 20 „

Nu trebuie scapat din vedere; că adevărații germani din Austria locuiesc cele mai sănătoase părți ale imperiului, între Alpi și Da-

¹⁾ Aci se dă numărul adevăraților Germani socotind alt-fel și amestecături cu sângele străin; numărul lor ar fi ceva peste 6.000.000.

mbiă, pe urmă că ei prin buna lor stare materială și cultură înaltă, se folosesc de toate avantajele care le dau acești factori pentru o viață mai igienică, pe când de pildă Italianii locuiesc în o climă foarte nefavorabilă, iar alte vițe duc viața neigienică.

Deci nici statistica duratei vieții nu ne dă întemeierea ipotezei că un suflet colectiv cu caracter specific german, ar fi posibil în Imperiul Habsburgilor, fie macar la vițele sau clasele a căror organe produc sunete germanoide.

Evreii în Austria se socotesc aparținând în genere naționalității germane. Fiind că urmașii lui Abraham, Isaac și Iacob pretutindine po pământ trăesc mai mult de cât alte rase, și peste tot locul unde se găesc în număr mai mare, influențază firea sufletului colectiv în un mod însemnat;—se poate admite ca pozitiv că, ei în mare parte contribuiesc la o mai mare durată a vieții indivizilor din viața Germană în Austria.

Pe de altă parte prin influența demoralizătoare exercitată prin jurnale și prin capital, ebreismul face ilusorie dezvoltarea sufletului național german la câte va milioane de germani în Austria.

Numerul Ebreilor în Austria fiind foarte mare, efectele calităților negative a ebreismului asupra unui suflet colectiv, nu cad nicădere așa de greu în cumpană ca acolo, căci în cea mai mare parte Ebreii sunt în posesiunea pârghiilor financiare și culturistice a vieții omenești. Poporul ebreesc se socotește ca aparținând poporului german, prin urmare se pune în cele mai strânse relațiuni cu tot ce sună nemțește, și caută cu foarte puțină modestie, a influența tuturor lucrurilor, pe care le atrage în cercul lui, stampila ebreismului. Dacă Ebreul este numai circumcis, sau circumcis și pe urmă botezat, aceasta nu schimbă fața lucrurilor, Sufletul austriacilor cu limba natală germană se poate numai decât privi ca păpușă, jucăria Ebreului—bancheriu și Ebreului jurnalist.

Dupa cercetările lui Glater mor la Viena din doue sute de Ebrei, cinci pe an, inse din doue sute de Creștini, șapte pe an.

A. Legoyt, în uvrăgiul său „De la vitalité de la race juive en Europe. Journal de société de statistique de Paris—1865 pag 173“ socotește pe temeiul documentelor celor mai sigure că, un ebreu vine la 7 locuitori în Polonia, la 33 în Austria, la 42 în Rusia, la 52 în Olanda, la 61 în Turcia, la 105 în Germania la 333 în Belgia, la 412 în Italia, la 446 în Anglia, la 466 în Franța, la 566 în Elveția, la 664 în Scandinavia, la 17.910 în Irlanda.

Aceste date, și altele care s'ar mai pute aduce, probează prea

suficient influența preponderătoare a Ebreilor asupra tuturor raporturilor vieții sociale în Austria, și mai ales asupra vișelor și claselor din care Ebreul se crede făcând parte.

Esperiența ne învață că tenacitatea, vigoșitatea vieții unei rase și influența ei morală asupra unei rase cu viața mai vigoșoasă și tenace, stau de ordin ar în raport direct, că prin urmări bimanii, cu durata vieții în termen de mijloc, mai mare, sunt superiori inteligenței acelor cu viața mai scurtă.

În Polonia ebreul este foarte inteligent, și activ intelectualmente; însă ebreismul n'are nici o influență asupra sufletului colectiv al națiunii, fiind că, pe de o parte, sub regimul Rusesc nu exista viața politică publică și liberă; iar pe de altă parte, influența guvernului catolic, sunt în Polonia mult mai puternice de cât influența trampagiului ebreesc, care este mărginit a se ocupa numai cu detaliuri.

Alt-fel stau lucrurile în Austria, unde ebreul este superior, proținșilor Germani, prin tenacitatea vieții și prin inteligență, servindu-se de presă și de bursă

Ebreii au acolo prin aceste mijloace cuvânt în toate raporturile sociale—fiind sprijiniți și prin numărul lor însemnat. *Deci de aci rezultă că în Austria nu există un suflet colectiv-național cu caracterul specific german.* Acuma se vedem pe Germanii în America.

Germanii în America au pierdut sufletul lor colectiv specialmente german, și n'au adoptat pe cel american. Ei trăesc numai pentru interesele lor materiale, fiind purtați de valurile sufletului colectiv al Anglo-Saxilor transatlantici, fără a avea conștiință de aceasta, și fără ași lua partea lor la sufletul colectiv al Americanilor.

Nu se pot găsi materialişti mai încarnați de cât acești germanii cu o dezvoltare morală bolnăvicioasă; Germanul sosit într-o țară, unde materialismul practic împărtășește domnia cu politica, se confunda în materialism, nu se interesează de politică de cât numai în cea ce folosește intereselor sale materiale, și astfel se aerisaze părțica sufletului lui colectiv care a adus-o din patrie. Sunt excepțiuni din această regulă Sunt excepțiuni mărețe, sublime și strălucitoare, înse excepțiunile nu casază regula.

(Va urma)

N. Jurawski.

Viața, lucrările și scrierile lui

GHEORGHE ASACHI

(1788—1869).

Disertație ținută la 5 Decembrie 1881. cu ocazia aniversării societății „ASACHI» de I. Negre.

(Urmare și fine din No. 4. anul II).

Respectiv de teatru, Asachi, este care cel întâi la 1817, a pus începutul și fundamentul teatrului românesc; El cel întâi a îmbracat această muză în vesminte și simfinitate românești, producând o mulțime de piese: comedii, drame și vodivele de o frumuseță sublimă, ridicând prin acestea teatru la adevăratul scop și înălțime de școală practică, de biciuire a viciului, de laudă a virtuții, și de deșteptarea frumoaselor sentimente.

Așa: *Păstorița Carpaților*, cea întâi piesă română jucată pe primul teatru românesc la 1817; *Vochița*, melodramă originală, *Țigani*, edilă cu cântice, *Balo în Maschera*, operă în 3 acte și altele.

Vom aminti că Asachi era pasionat pentru teatru și muzică; casa lui era o adevărată societate filarmonică și școala de muzică;—Soția sa, fiica șefului orchestrei imperiale din Viena, era o vestită cântătoare și pianistă; toți copii lui Asachi știeau și iubiau muzica.

Asachi este asemenea, cel întâi care a făcut și editat în limba română calendare și observațiuni meteorologice. El singur a fost în acele timpuri, dintre Români, barbatul inzestrat cu cea mai întinsă cunoștință în științele matematice și astronomice. Colecțiunea calendarilor sale, începute la 1840 a continuat pînă la 1867,

cuprinzând pe lângă datele calendaristice, o mulțime de scrieri, învățeturi, nuvele, poezii, fabule, tablouri, foarte instructive și amuzante. Nici unul dintre calendarele, ce au început a eși, în urma drumului deschis de Asachi, nu cuprindeau scrieri mai importante ca a lui Asachi. Calendarele lui Asachi, zice Dl. Cogălniceanu, ocupă cel întâi loc în literatura Almanahurilor, dându-ne deosebite articole din merit literar foarte mare ¹⁾.

Tot Asachi este care a lucrat pentru prima dată în limba noastră manuale de matematică ²⁾ încă de pe la 1813, și care s'au tipărit la 1836, 37 și 38.

Iată în fine parte din catalogul voluminos a scrierilor lui Gh. Asachi:

- 1) Albina română, mai în urmă „România.” jurnal (1829—1849);—2) „Istoria Rusiei” 2 părți (1832);—3) „Harpa română” (1832);—4) „Matematica” „(Aritmetica”, 1836; „Algebra”, 1837 și „Geometria”, 1838);—5) „Lapeirus”, dramă cu cîntice 1837:—6) „Norma”, operetă lirică, prelucrată (1838);—7) Emisferul „pământului și sistema soarelui” (1838);—„Fiul pierdut”, dramă (1839)—9) „Petagogul”, comed. (1839);—10) „Icoana lumii” (1840—1841);—11) „Spicitorul”, jurnal (1841—1842);—12) „Lecsiion de conversație” (1842); 13) „Tabloul sinoptic al Istoriei Moldovei”, (1842);—14) „Arhiva Albinei României”, jurnal (1844—1846); 15) „Gazeta de Moldova” (1850—1858);—16) „Culegere de Poezii” 1836 și 1854); 17) „Țigani”, idilă cu cîntice (1856);—18) „Patria”, jurnal (1858—1860);—19) „Fabule” (1862);—20) „Elena Dragoș”, dramă originală (1863);—21) „Petru Rareș”, dramă originală (1863);—22) „Turnu lui Butu”, dramă originală 1863);—23) „Voichița” melodramă o-

¹⁾ Romania Literară din 1855 No. 2. pag. 36.

²⁾ Amiflochie Episcopul Hotinului încă a publicat la 1791 o filadă, în care prin semne de nule a înfățișat câte-va figuri geometrice, însă foarte imperfecte—Notiă bibliografică—Ibidem p. 8.

originală (1863);—24) „Poezii“ (1863);—25) „Balo in Mascheru“, operă în 3 acte (1864);—26) „Nuvele istorice ale României“ (1867);—27) calendare pe fiecare an (de la 1840—1867) pline de scrieri instructive.

Tot stăruințelor și zelului lui Asachi, se datorește aducerea la lumină, prețioasa scriere: „Cronica Românilor de Sincai—și iată cum:

Sincai începură la 1808, publicarea cronicei sale în Transilvania. Austria vedând că prin publicarea unui op așa de important să descopăr drepturile Românilor de sub corona sa, opri tipărirea. Censorul, în virtutea deciziunii căria se oprise tipărirea, scris pe marginea manuscrisului: „*Opus igne auctor patibulo dignus est.*“ Așa că din aceste motive politice scrierea lui Sincai nu s'a putut tipări în Transilvania din cauza intrigilor Ungurilor.—O copie a scrierilor lui Sincai, aprobată de El, încăpusă în mâinile archimandritului Vida, fost profesor la Socola.—Vida începuse tipărirea în tipografia Mitropoliei de Iași, în un mod necorect și fără a o fini, așa că lucrarea remasă neterminată mai mulți ani.

Asachi apreciend marele merit a acestei scrieri și dorind a ei publicare, în folosul istoriei Românilor și a literaturii, a înduplicat pe Prințul Grigorie Ghica de a cumpara manuscrisul de la archimandritul Vida, care după o multă stăruință a lui Asachi, s'a supus a ceda scripsul pentru un preț de 200 galbeni, iar cronica s'a tipărit cu cheltueala statului la 1853 și sub direcțiunea D-lui Constantin Negruți ¹⁾.

Asachi a contribuit foarte mult prin scrierile, lucrările stăruințele și relațiunile sale, la respîndirea în Europa, a cunoștiinților despre Români. Avend fericirea de a avea ginere pe Edgar Quinet unul din cei mai mari scri-

¹⁾ Mih. Asachi—Calendarul pe 1861 anul al XX. institutul Alblnei pag. II și 14.

itorii, publicisti și democrați ai Franței, Asachi a lucrat prin ginerile seǘ foarte mult pentru drepturile Românilor. Insuși Quinet a devenit un mare filo-român prin scrierile sale pentru Români și prin apărarea drepturilor lor, pentru care Români ca drept recunoștință i-au dat dreptul de cetățan român.

Pe lângă acestea, Asachi, voind a da străinilor o idee despre istoria țerei, a tradus și publicat în limba franceză, nuvelele istorice ale Românilor, o culegere a poeziilor sale, compuse după regulele prosodiei, adoptate la caracterul limbei; mai multe alte fragmente din scrierile sale le-au tradus în limba franceză, germană, engleză, polono: toate aceste au făcut străinătății cunoscută erudițiunea sa, și de aceia Asachi și biografia sa sunt trecute în dicționarul barbaților erudiți și savanți din 1858 publicat la Paris ¹⁾.

Din cele espuse pînă aci asupra vieței, lucrărilor și scrierilor lui Gh. Asachi, orî-cine remâne convins prin realitatea faptelor că, Gh. Asachi a fost unul dintre marii apostoli, inițiator, creator și lucrătoriu la opera desvoltărei intelectuale, morale și naționale a poporului Român. Pe lângă întinsele sale cunoștinți, pe lângă că era înzestrat cu toate științele și însușirile necesare unui apostolat atît de mare și important, apoi toată activitatea sa, *să caracterisază priu o neobosita stăruintă, lucrare și sacrificiu în crearea, susținerea și lățirea tuturor acelor instituțiuni și lucrări ce nasc desvoltarea, progresul, civilizația și mărirea unui popor.*

În ediția a doua a acestei scrieri, procurându-mi îsvoarēle ce mi-au lipsit, voi face și o critică mai întinsă și desvoltată, asupra diverselor scrieri și publicații a lui Gh. Asachi.—Pentru acuma zic numai atîta ca

¹⁾ Notița biografică a lui Gh. Asachi—Iași 1863 Institutul Albinei.

toute scrierile, lucrările și publicațiile lui Asachi sunt pline de erudițiune și de învățeminte foarte instructive, patriotice și morale.

Dacă în unele din scrierile sale, stilul și cuvintele cure sunt îmbracate unele idei, nu sunt la nivel cu progresul de astăzi în limba română, trebuie să considerăm timpul în care a scris și starea de cultură în care se afla limba română. Asachi, ca-și alți contemporani ai săi, trebuia nu numai să caute, să creeze cuvinte, dar chiar să formează gramatica limbei române; plus că el însuși își făcuse tot studiul în limbi străine, cu deosebire în limba germană, polonă, latină și italiană, așa că putem zice că Asachi la începutul apostolatului său, scriind, nu numai forma și naștea limba română cultă, dar o și învăța, condus de limba poporului român, învățuit de limba latină, mama limbei noastre, și de limbele franceză și italiană, surorile limbei noastre.—Nemuritorul Ioan Eliadi, însuși zice, în criticele sale, asupra limbei române, publicate la 1864, că îi este rușine, când vede cum scriea și se exprima la 1820.

Din lungul acestei espunerii deci, ați văzut, iubiți colegi, viața, lucrările și scrierile lui Gh. Asachi. El a muncit mai bine de jumătate secol pentru deșteptarea și renașterea intelectuală și națională a Românilor. El este primul între apostolii culturii noastre, care a pus în mișcare toate mijloacele, pentru atingerea acestui scop. A muncit și lucrat de la 1813 pînă la 1869, când, corpul său conform legilor naturei s'a reîntors în pătrîntul din care era făcut, iar spiritul său, lucrările sale, averea sa, au ramas și vor rămâne perpetue în mijlocul generațiilor ce se vor succeda: **Ele conștințuie nemurirea lui Gh. Asachi.** Viața sa plină de patriotism, viața sa plină de devotament, spiritul său, va

*) Dr. Istrati—Discurs funebru la moartea lui Asachi p. 24 din 1869 Iași.

plana tot-de-a-una deasupra noastră, ca lecțiune și exemplu pentru întreaga Românie, lecțiune eternă, bine-făcătoare și patriotică¹⁾;—iar epitaful autograf, scris de el însuși, cu câte-va zile înaintea morții sale, și pe care călătorul îl cetește pe crucea mormântului său de la sfântii 40 de mucenici din Iași, arată toată substanța și esența cugetărilor, dorințelor și lucrărilor lui Gh. Asachi.

„Epitaful meu”

„Aice zace coupul acelui carele în viață purta numele de Gh. Asachi;

Ear după.....ani, recădînd în pulbere, sufletul cel învia, se întoarsă în sinul Celuiia ce l'a fost dat și căruia tot de auna se închina prin păzirea virtuței.”

Sfârșesc aci D-lor cu memoriul meu asupra lui Asachi. El, negreșit, este prea mare în raport cu timpul și ocazia serbătorei aniversare a societății noastre, așa în cât materia a trebuit să se trateze în un mod mai scurt și sumariu de cât trebuie în raport cu importanța și bogăția subiectului.

Însă ori-cât de scurt am tratat această însemnată materie, pentru noi și istoria literaturii noastre, totuși faptele enumerate, vor fi îndestulătoare a ve face să simțim înși-ve lauda ce se cuvine actelor mărețe și nemuritoare a unui asemenea apostol și că aceste fapte ve arată că Asachi este unul dintre barbații legendari, dintre barbații anume destinați de providență pentru un popor.

Finind cuvîntarea mea asupra vieții, lucrărilor și scrierilor lui Asachi, voi face oare-care aprecieri asupra omului, asupra lui Asachi, în El însuși.

Gh. Asachi era un spirit înalt și prevezetoriu, activ și tenace în toate actele sale, stăruitoriu în toate lucrările

și împrejurările; era prudent și prevezetoriu, conducând ca un ghibaciū pilot corabia culturii și dezvoltării naționale, scăpând-o de toate stîncele și furtunele. Ca caracteriū era omenos, moral, religios, compătimitoriū, filantropic, nobil și blînd; sătos de dreptate și plin de sacrificiū și de bine-faceri, așa că, muriind, a murit tot atât de sarac ca și cînd s'a născut, întrebuițind tot avutul seū și a muncii sale de peste 50 ani numai în prosperarea instituțiunelor de cultură și dezvoltarea a poporului Român.

Ca erudițiune, capacitate, inteligență, Asachi, este una din acele figuri energice, sagace și generoase, a căruia tip anticitatea să pare că l'a lăsat ca danie României spre a o renaște.

Erudiția sa capatată prin un studiu clasic și științific îndelungat; înălțimea ideilor sale, iubirea sa fără limită pentru progres și naționalitate; credința sa nestănutată în virtutea și viitorul poporului Român; scrierile sale fermăcătoare, armonioase, limpezi și pline de sentimente, românești; poeziile sale pline de sublim și consistență sedind în suflete simțiri nobile: acestea și altele erau însușirile și calitățile lui Gh. Asachi.

Cu un cuvînt viața, lucrările și însușirile lui Asachi se pot rezuma în aceste cuvinte: „**progres și patriotism**“, acestea erau raza strălucitoare care luminase toată viața sa! și care dau explicațiunea tuturor vicisitudinilor prin care a trecut. În loc să se peară în protestațiunii și ostentațiunii sterile, el a întrebuițat toată autoritatea spiritului seū precum și ascendența caracterului seū, în variatele faze prin care a trecut și trăit, pentru ajungerea la scopul nobil ce s'a propus: **emanciparea și mărirea poporului român prin cultură** ¹⁾.

Numele și meritul lui Gh. Asachi, este și va fi în

¹⁾ De Istori—Ibidem pag. 5.

istorie cu atâta mai mare, cu cât greutățile de învinge a fost mai numeroase și timpurile ce a străbătut mai vitrige și mai vigeloase; așa că, ca-și contemporanul și conlucrătorul său Veniamin Costachi, a știut să le învingă și să se rădăce mai pre sus de ele ¹⁾.

Și care era starea politică și socială a țerei, în timpul activității lui Asachi, mai ales de la 1813 și pînă la 1860?

Resboarele neîntrerupte ce împărățiile vecine făceau prin țara noastră; tulburările ce ele țeseau în lăuntru țerei, dese schimbări de Domni; existența țerei pusă de atâtea ori în cumpîna, cnutul, regulamentul și cenzura ruscă, sistemul domniei despotice, unde Domnul dispunea după plac pînă și de cugetarea cuiva;— apoi pe lingă acestea disbinarea frunțașilor țerei, moravurile corupte, domnia ignoranței; nepăsarea pentru progres și lumină, pentru limbă, cultură, școală, în fine, pentru toate instituțiunile conducătoare la o dezvoltare națională ²⁾. În astă stare, veți recunoaște că pentru a pute cineva să lupte, trebuia să aibă mult curaj, multă tărie de suflet, multă abnegațiune, o forță de convingere, o speranță de reușită, cari nu le pot avea de cît numai acci barbați pe *fruntea cărura* *D-zeu a pus degetul său zicîndu-le să pășiască înainte!!!*

Aceasta era starea lucrurilor prin mijlocul cărura Asachi, a plantat arborele științei, îngrijindu'l, cultivându'l, făcându'l să prindă rădăcini adînci, să odrăslească, să înflorească și să producă roade în miit. Rari oameni, să întîmplă să vadă cu ochii fructele muncii lor și speranțele lor realizate. Asachi prin lunga sa viață și laboare a ajuns a le vede și a se bucura. Așa: când la 1813, abia esista o singură școală; când toate mij-

¹⁾ A. D. Vizanti—Veniamin Costachi pag. 91.

²⁾ A. D. Vizanti—Ibidem pag. 92.

loncele și instituțiunile de cultură și dezvoltare lipsia, când totul era grecizat și slăvonizat, când totul trebuia început și creat, El pune la 1813, începutul și temelja celei întâi scoale române, sub numele de scoala de inginerie, și ajunge prin aceasta sămânța, bine plântată și îngrijită, și cu o muncă și sudoare neîntreruptă de 60 ani, a văd țara sa, având, fie-care localitate tot felul și gradul de învățămînt pînă și Universitatea, cota învățămîntului, avend teatre, presă, literatură, opinie publică luminată, bibliotecă, autori, o generație cultă și patriotică, când, zic, a ajuns să vadă toate aceste colosale rezultate, câtă bucurie și mîngâere n'a ajunțit sufletul seü!!!.....

În viața popoarelor, după cum zice Dl. Vizanti, ca și în natură, să întîmplă, că după asprimea ernei, Providența să aducă un timp mai stîmperat, care revarsă căldură și îmbelșugare asupra tuturor.

Prin feliurite siluirii și împregiurări fortuite, popoarele perd câte-odată mersul cel regulat al progresului; în câte odată amorțesc sub clima viforoasă a ernei.... Acest fenomen, nu este însă însăși moartea, ci numai stațiunea a câtor-va minunte în zilele veacurilor! . . . Germanele vieței nefiind stîns, un eveniment, o rază de căldură, o scînteie de lumină pe fruntea unui om, este de ajuns ca să deștepte un popor din litargie, să-l lumineze conștiința și să-i deie putere spre ași continua calea mai departe. . . .¹⁾ Această rază pentru poporul Român, în acele timpuri de amorțire a fost nemuritorul Gh. Asachi, care, ca-și Veniamin, a muncit în ogorul culturii și dezvoltării intelectuale și naționale a Românilor.

Înainte de a închie studiul acestui vast subiect, restrîns în marginele unei espunerii, cu ocazia aniversării a so-

cietății noastre, voi să aduce opiniunea a doi mari și profunzi cugetători asupra lui Asachi.

Dl. Mihail Cogălniceanu zice: „Gh. Asachi a fost decanul jurnaliștilor și literaților noștri, acela care a fondat în Moldova cea întâi tipografie sistematică, și cea întâi foaie periodică, pe care a condus-o 33 de ani, care a plovăuit ani întregi scoalele noastre naționale, care a rechemat la viață prin pozie, prin pictură, prin descrieri istorice, figurile uitate a vechilor noștri Domni și Eroii; al cărui nume îl găsim în toate începuturile culturii intelectuale și industriale a Moldovei ¹⁾“.

Iar Edgar Quinet, în scrierea: „Românii *Principalelor* Dunărene» vorbind de desvotarea noastră intelectuală, pînă la 1856, și de activitatea primilor noștri apostoli pe astă cale, iată ce zice respectiv de activitatea lui Gh. Asachi: »Dacă nu m'ași teme de a fi acuzat de pre multă ambițiune, momentul în care suntem, ar pute face să gândim la cea întâi înflorire a limbii Italiene înaintea *Comediei divine*, cu aceasta osebite că scriitorii *Români* samănă a urmări mai puțin o glorie privată de cât un op politic și național. Aceea ce printre noi să perde în adîncul originalelor noastre literare, datează, în zilele noastre, lîngă Danubiū. — Acolo (în Moldova) să cunoaște cel întâi, Gh. Asachi, care în acest secol a modificat Alfabetul lui Kiril; întâiul ce a adus nouele litere ca în timpul lui Cadmus și al fabulosului rege Latinus, întâiul ce a întrodus un metru regulat în versurile poeziei, întâiul ce a aplicat proza la aritmetică, geometrie, întâiul ce, ca Tespis, a pus actori pe teatru național; întâiul ce a publicat un jurnal, o odă, o fabulă, o istorie . . . ²⁾»

Acesta este, iubiți colegi, Gheorghe Asachi! Această este

¹⁾ România Literară No. 14 p. 175 din 1855.

²⁾ Edgar Quinet p. 40 și 46.—Iași 1856—Vezi asemenea ziarul Zimbru No. 127 din 1856 Iași.

viața sa, lucrările sale și scrierile sale! Inchei dar aici mica mea espunere, în raport cu vastitatea acestui subiect, acestui Veniamin, a acestui Eliadi al Moldovei.— Fie-care ram de activitate a sa poate forma volumuri! Actele sale, toate sunt scrise cu literi neperitoare în inima și memoria noastră. Gh. Asachi viețuește în noi și va viețui în succesiunea generațiilor; viețuește în scoale, în temple, în teatru, în presă, în literatură, în istorie. Figura sa se vede sântă și glorioasă înaintea ochilor Românilor, ca o santinelă ce veghiază și îndeamnă pe Români la „lueru și repaos“

Gh. Asachi n'a fost omul ostentațiunelor și a vanităților. El era omul laboarei și sacrificiilor fără preanșuni și tendinți;—cultul seü, după D-zeü, era: progresul și naționalitatea, acestora s'a jersit și sacrificat pînă la moarte.

Însă oamenii scoalei cosmopolite, a ruginei, mediocrității și speculațiunelor, după cum n'au iubit pe Ioan Eliadi, tot așa n'a iubit nici pe Gh. Asachi, silindu-se a le întuneca gloria și virtuțile lor, prin a le atribui oare-care idei și cugetări politice contrare speranțelor de unire a Românilor, pe când fie-care cuvînt, fie-care rînd din scrierile acestor barbați, erau protestațiunea ce mai evidentă.

Un cugetătoriü și critic profund ä dat acestor spețe de oameni respunsul ce merita, respunsul opiniunei publice luminate la focarul scoalei naționale.

Asachi, zice acel cugetătoriü și critic, profesa principiul progresului la care a conlucrat de la 1812 și pînă la 1869, contribuind la formarea scoalelor naționale și la luminarea clerului. El a conlucrat prin toate puterile și mijloacele la desvoltarea intelectuală, morală și economică a Românilor. El a iubit principiul „unirei drepte“ căci în unire stă puterea; semințele sămănate de El au adus mărirea, unitatea și puterea României de astăzi,

iar din tot acest lucru al seû de 50 ani, nu avea de cât casa pentru repaosul bătrîneţelor ¹⁾ şi zilnica rugă câtră D-zeu, mulţemit, după atâta muncă şi în starea sa de bătrîneţă, cu ceia ce zice Horaţius:

.....

- „*Fruî paratis et valido mihi
Latae dones, et precor, integra
Cum mente, nec turpem
Degere, nec cithara carentem*“.

ODA XXXI.

Sau:

»Apolone!. Rogu-te să-mi fie dat a mă bucura de avutul meu de astă-zî, sănătos şi cu mintea întreagă şi a nu duce o bătrîneţă despreţuită în care să nu mai pot cânta.«

Acestor neguri, a unor inimi ecsotice, să aruncăm culpa ne-ertată, că, veteranul literaturii noastre, a fost uitat de Academia Română, la constituirea sa în 1867. Inşă generaţiile tinere şi viitoare vor zice, ca odinioară Academia Franceză, după moartea lui Moliere:

»Il ne manquait rien a sa gloire, Il manquait à la nôtre.«

(Gloria sa era complectă; va lipsi tot-de-a-una Academiei noastre, glorie că nu l'a avut în sinul seû ²⁾)

Dar deşteptarea a şi început a se naşte, a se mişca şi a se pune pe lucru. Românii bătrâni şi tineri, crescuţi şi luminaţi la şi din isvorul scoalelor naţionale, au sfarmat perdeaua reuţăi, ce voia a face nevezută şi uitată figura şi faptele marelui apostol al Moldovei şi al Românilor în genere.—In curând Iaşul, centrul activităţii sale, va preseeta viderei tuturor Românilor, prin o statuă de marmură, figura vie, chipul nobil şi inte-

¹⁾ Calendarul pe 1863 p 43. Institutul Albinei

²⁾ Dr. Istrati—Ibidem pag. 17.

gent a nemuritorului apostol și dascal român Gh. Asachi.

E bine, pentru știința actualității și a generațiilor viitoare, a se ști, că scoaterea la ivală, rumperea perdelei și impulsul acestor lucrări, să datorește și unui mănunchi de tineri inteligenți din orașul nostru, cari constituindu-se în o societate științifică și literară, li-au venit frumoasa inspirațiune a lua de patron a societății lor pe nemuritorul Gh. Asachi, și a scoate și o revistă sub titlul: „Asachi.“ Aceasta fie de îndemn și pentru alții; așa vom perpetua nemurirea tuturor marilor noștri apostoli și dascali, și ne vom arata demni de învașeturile și actele lor.

Scrisoarea Domnului V. Alexandri.

Mircești. $\frac{9}{21}$ Iulie 1882.

Domnul meu.

În numărul de la 1 Iulie a Revistei „Asachi“, la pagina 527, am cetit cu destulă mirare că eu la anul 1858, în calitate de *Ministru instrucțiunii publice* aș fi aplicat cenzura D-lui Gh. Asachi pentru că a publicat la acea epocă un anunț din Monitorul oficial cu următorul titlu: „*Principalele Unite: Moldova și Valahia, Monitorul oficial al principatului Moldovei.*“

Ați comis o eroare fără voe, îmi place a crede, căci nici odată n'am fost în poziție nici principiile mele nu mi-aș permite, de a aplica cenzura la vre o publicație.

N'am ocupat nici odată postul de Ministru al instrucției publice.

În timpul Caimacaniei lui Panu și V. Sturza, am făcut parte din minister în calitate de Ministru afacerilor străine, și pre cât îmi aduc aminte cel întâi act al meu a fost *Proclamarea libertății Presei*.

Nu mai pomenesc de luptele mele cu Agentul austriac pentru susținerea dreptului de a da țerilor noastre titlul de *Principate-Unite* recunoscut de puterile semnătore Tratatului de la Paris.

Toate aceste acte sunt contrare aserțiunii D-voastre cuprinsă în disertația ce ați făcut la 5 Decembre 1881 cu ocasiunea aniversării societății „Asachi.”

Prin urmare me cred în drept de a reclama de la echitatea D-voastre, și în numele respectului convenit istoriei, ca se publicați în numărul viitor al Revistei, aceasta scri-soare a mea, sau cel puțin se bine-voiți a îndrepta însușeroarea nevoluntară ce me privește.

În această convingere, vă rog să primiți Domnul meu, al sigurarea, considerației mele destinsă.

V. Alexandri

Spre lămurirea D-ului Alexandri și spre convingerea sa că n'am reprodus acel fapt, cu intențiune de a lovi pe cineva și mai ales pe Dl. Alexandri, care este deopotrivă luptător și lucrător în ogorul dezvoltării noastre intelectuale și naționale, ca-și cei alți contemporani și conlucrători cu D-sa, voi reproduce însăși lucrările D-ului Alexandri din gazeta de Moldova.

Iată-le:

„Gazeta de Moldova No. 89 din 1858 luna Noembre 10 anul al 33-lea.”

Secrătariatul de Stat a Moldovei.

Cătră redacția gazetei Moldova.

În No. 88 al acestei gazete sunt tipărite cu litere capitale cuvintele următoare: *Monitorul oficial al principatelor Unite Moldova și Valahia.*

Acușt titlu nefiind nici de acum adevăratul titlu a Monitorului Moldovei, secretarul de Stat este autorizat al consideră ca o greșală tipografică, ce ar putea da o culpabilă interpretare intențiilor guvernului.

În urmare, gazeta de Moldova este îndatorită a rectifica grabnic și lămurit greșala însemnată, și pe temeiul art. 37 din legea presei a publica această poroncă în capul celor întâi coloane din viitorul ei număr.

(Sub-scris) Secretarul Statului **V. Alexandri.**

Șef secției I. *Anghelichi*

Secția I No. 5282, 1858 Noembre în 9.

În urmarea acestui ordin, redacția (ca răspuns) se grăbește a reproduce titlul Monitorului oficial precum îl află astăzi în frunte numărul 2 (precum și reproducerea anunțului ce-l publicase gazeta de Moldova din Monitorul oficial).

„Principatele Unite Moldova și Valahia; Monitorul oficial al Moldovei.“

În urmarea cererii făcute secretariului de stat de către D-nu Iosef Leiman, și a notei ce s'a primit de la Impărațescu Consulat a Franței, sub numărul 315, prin care se arată că nu urmează nici o cauză împedicătoare dorinței arătate de D-nu Leiman de a se retrage de la protecția franceză, și a rămîne sub dispoziția cărmuirii locale, secretariatul de stat aduce la cunoștința publică, că numitul are a fi considerat în viitoriu de supus local.“

(Sub-scris) Secretariu de stat: **V. Alexandri.**

Șef secției I *Anghelichi.*

1857 No. 5177, Anul 1858 Noembre 4.

Ceia ce pot rectifica din zicerile mele este că cuvîntul „a aplicat” este impropriu și că trebui luat în sensul de *avertisat*; și că în loc de ministeriu de externe s'a zis de instrucțiune.

Scrisoarea Domnului S. Pastia.

Iași, 19/30 Iulie 1882.

Domnul meu

În Revista „Asachi” din anul curent la pag. 516 D-văstră vorbind de lucrările lui Gh. Asachi și voind a proba marea lui desinteresare, ziceți că, „Ați văzut că pe când la 1859, sub glorioasa domnie a lui Alexandru Cuza, s'a luat averile monastirești, ați văzut că acei însărcinați cu regularea acestor averi, au făcut averi colosale, vînzînd pînă și odoarele și icoanele monastirilor, în timp ce Gh. Asachi, etc.” Și fiind că între acei ce au regulat acele averi, am fost și eu, apoi ca unui om de onoare vă cer să vă probați că am făcut avere din ace regulare, sau se retractați cele ce ați avansat într'un mod așa de general, căci înțelegi bine că nu pot primi o pozițiune equivocă, mai ales într'o lucrare care are a rămînea posterității.

Al d-voastră cu stimă S. Pastia

Onorabilul domn Pastia, va ști că nici am făcut aluștă la nimene nici am voit să atac pe cineva sau pe D-sa, dar că nici voi să încing polemică cu D sa sau cu orî cine pe acest terim.

Amintînd în treacăt faptul, n'am pomenit nici pe Dl. Pastia nici pe alții; liber cei ca musca pe căciulă să tacă seî nu.

Dacă Dl. Pastia crede că toți cei însărcinați cu regularea sîrea averilor monastirești, au eșit din astă atacere curajoși ca lumina soarelui și virtuși ca Aristide, fie în credința sa.

I. Negre